

Oponentský posudok
dizertačnej práce Martiny Bekešovej
Ediční činnost Bohuslava Tablice

(Kapitola z dějin slovensko-českých lingvoliterárních a kulturních vztahů)

Autorka predloženej dizertačnej práce otvorila dôležitú a zaujímavú, no primerane zložitú a doterajším (slovenským i českým) literárnohistorickým / jazykovo-historickým výskumom nie veľmi obliehanú kapitolu „dejín slovensko-českých lingvoliterárných a kultúrnych vzťahov“. Kľúč, ktorý si pritom zvolila, nepatrí medzi často využívané spôsoby sledovania a interpretácie relevantných jazykových, literárnych a kultúrnych javov. Ved' okrem premysleného metodologického inštrumentária si vyžaduje náročné heuristické štúdium a trpezlivú detailnú prácu s rukopisnými (i tlačenými) textovými prameňmi. Sotva treba pripomínať, že tento – potrebný a nenahraditeľný – typ vedeckého výskumu sa dnes v našich končinách nestretáva s adekvátnym uznaním a ocenením...

Martina Bekešová hneď v Úvode podotýka, že prvotné stimuly k takto koncipovanej práci vzišli z jej autorskej účasti na príprave (profesorom Stichom iniciovaného a metodologicky pripraveného) *Repertoria rukopisů 17. a 18. století muzejních sbírek v Čechách* (1. zv. 2003). Rukopisné pramene slovackálneho charakteru (odpisy umelých svetských básní z konca 18. storočia) ju totiž upozornili na textologickú a editologickú problematiku jazykovo a literárne „dvojdomych“ textov. Závažnú výpovednú hodnotu z hľadiska ozrejmovania podstatných javov dobového literárneho procesu – a jeho slovensko-českých / česko-slovenských „komplementov“ a súvislostí – sľubovala práve analýza edičnej činnosti Bohuslava Tablica.

Táto oblasť všestranných aktivít jednej z ústredných osobností prvej fázy slovenského národnoobrodzovacieho pohybu nebola dosiaľ podrobená koncepcnejšiemu rozboru, ktorý by Tablicove vydavateľské postupy vyložil nielen v súradniciach dobovej jazykovej a literárnej situácie, ale aj vo vzťahu k historickým počiatkom domácich dejín editológie a textológie. Naopak (upozorňuje na to aj autorka), práve v súvislosti s Tablicovou edičnou činnosťou pretrvávajú v slovenskej i českej odbornej literatúre terminologické a metodologické „rozpaky a nejasnosti“. Ich najtransparentnejším vyjadrením je paušalizujúce a generalizujúce označovanie Tablicových edičných postupov ako *počešťovania* či *bohemizácie* vydávaných textov, ktoré malo (resp. stále má) primerane skresľujúce dôsledky aj pre výklad

všetkých okruhov dobového česko-slovenského kontextu, do ktorých jeho edície priamo či nepriamo vstupovali. Jedným z ťažiskových cieľov dizertačnej práce sa preto stala verifikácia, resp. vyvrátenie či korigovanie takýchto tvrdení.

Kompozičná i výkladová zložka celej práce potvrdzuje autorkin zmysel pre logicky vyvážené členenie skúmanej problematiky. Jej základný pôdorys tvorí rekonštrukcia Tablicovho spôsobu vydania textu veršovaného diela slovenského barokového spisovateľa Štefana Pilárika z roku 1666 pod názvom *Pamětné příhody Štěpána Pilaříka* (1804) a dvoch zväzkov *Slovenských veršovcov* s repertoárom domácej – autorskej i anonymnej, tematicky a žánrovo rozmanitej – básnickej produkcie druhej tretiny 18. storočia (1805, 1809). Na úrovni funkčných príloh sú do práce zaradené aj autorkine – dôsledne pripravené – kompletne edície všetkých troch analyzovaných vydaní. Osobitne cennú prílohu predstavujú precízne vypracované *Tabulky srovnání*, v ktorých je transparentným spôsobom sprístupnená konfrontácia Tablicom vydaných textov s relevantnými textovými prameňmi. Korektnosť ukážok zaručuje transliterovaný prepis, ktorý neoceniteľným spôsobom dokumentuje jazykovú situáciu v slovenskom /predovšetkým protestantskom/ kultúrnom prostredí na začiatku 19. storočia.

Rekonštrukciu a analýzu Tablicových vydavateľských postupov, rozčlenenú podľa vecných kritérií do jednotlivých kapitol a podkapitol, dopĺňajú ešte dva osobitné oddiely, v ktorých autorka sleduje Tablicove edície vo vzťahoch a súvislostiach s jeho vlastným básnickým dielom a s dobovou – českou i slovenskou – edičnou praxou.

Bekešovej minuciózny filologický rozbor textov Tablicových edícií a všetkých dostupných zachovaných textových prameňov (pôvodných tlačí, odpisov, vo výnimočných prípadoch i autografov) potvrdil vágnosť a neopodstatnenosť dlhodobo tradovaných tvrdení o údajnom Tablicovom „počešťovaní“ vydávaných textov umelej a ľudovej poézie slovenskej proveniencie z druhej polovice 17. a posledných desaťročí 18. storočia. Exaktné výsledky jej analýz ozrejmili dve primárne funkcie Tablicovej edičnej metódy: zjednocujúcu funkciu v prospech kodifikovanej češtiny (na typografickej a ortografickej úrovni) a uchovávajúcu funkciu v prospech predpisovného úzu slovenčiny (na slovotvornej a lexikálnej úrovni). Zároveň sa ukázalo, že úpravy väčšieho rozsahu a zásahy so štylistickými či významovými konzekvenciami v konečnom dôsledku zintenzívnili expresivitu, emocionalitu a estetický potenciál vydaných básnických textov. Na základe týchto zistení mohla Bekešová vylúčiť aj úvahy o prekladateľskom charaktere Tablicových edičných postupov, ktoré by sa v prípade verifikácie „počešťovania“ celkom logicky ponúkali.

V súvislosti s autorkiným presvedčivým vyvrátením „téz“ o bohemizujúcich Tablicových úpravách textov vytvorených v slovakizovanej češtine či v jednotlivých predpisovných útvaroch slovenčiny, si dovoľím vysloviť krátku diskusnú poznámku. Domnievam sa, že väčšina názorov o Tablicovom „počešťovaní“ (s výnimkou odlišne motivovanej dobovej polemickej výhrady Jána Čaploviča) – odhliadnuc od stereotypných predsudkov – odvíjala sa aj od nedostatočnej miery poznania jazykovej situácie v 18. storočí, resp. aj v období raného novoveku. Novšie výskumy potvrdzujú jej oveľa diferencovanejšie a štruktúrovanejšie podoby, než aké mohli byť zrejme generálne starším bádateľom (predovšetkým Janovi Vilikovskému, ale v päťdesiatych rokoch 20. storočia aj Jánovi Mišianikovi a Jozefovi Minárikovi). To, samozrejme, nevysvetľuje (ani neospravedľuje) ich tvrdenia v celom rozsahu. Na druhej strane nás však môže upozorňovať na potrebu evidovania a reflektovania nielen časovo vzdialenejších „precedentov“ viacerých jazykových javov, ale i (Tablicovej) koncepcie česko-slovenského jazykového a literárneho spoločenstva.

Na úrovni diskusnej repliky vyjadrím aj pripomienku k dvom autorkiným edičným postupom v pripojených edíciách Tablicovho vydania *Pamětných příhod Štěpána Piláříka* a prvého zväzku *Slovenských veršovcov*.

V prvom prípade Bekešová (zrejme s ohľadom na dnešného čitateľa) upravuje Tablicom uplatnenú pravopisnú podobu maďarských a nemeckých priezvisk (Majtini, Báršoň, Sečini, Švartner) v prospech maďarskej (nemeckej) ortografie. Zrejme nemusím upozorňovať, že u Tablica nešlo o prejav neznalosti maďarského (nemeckého) pravopisu, ale o výraz *všeobecne zaužívaného dobového úzu* (i keď iste nie bezvýnimočne systémového a jednotného). Možno ho zaznamenať nielen u jeho súčasníkov, ale už v 17. – 18. storočí (vrátane Štefana Pilárika a ďalších, ale i praxe prvých periodík, o. i. Prešpúrskych novín). Je preto na zváženie, či takýto dobovo silne príznakový jazykový jav („zdomácnujúca“ transkripcia cudzích mien založená na fonetickom princípe) neponechať v texte (s uvedením náležitej podoby v poznámkovom aparáte).

V súvislosti s druhým príkladom musím najprv zdôrazniť, že obidva súbory veršov, ktoré Tablic vydal v *Slovenských veršovcoch*, predstavovali mimoriadne náročný editologický – a navyše i textologický problém. S ojedinelými výnimkami išlo o dovedy nepublikované, zväčša rukopisné texty, prevažná väčšina ktorých je dnes nedostupná, resp. nezvestná. Autorka musela preto riešiť množstvo zložitých problémov (vrátane pokusu o spresnenie autorskej atribúcie). Chrastinove verše o slovenskom ľudovom šibalovi opatrili Tablic dodatočným titulom *Rozprávky o Gelovi*, pričom v názve troch príbehov uvádza meno

„hrdinu“ iba v skrátenej podobe (G.). Na rozdiel od starších autorov rekonštruuje Bekešová meno povestného šibala v podobe „G[el]“, hoci sama uvádza, že ide o postavu slovenského pôvodu, spopularizovanú zásluhou dramatika Jozefa Hollého. Meno, ktoré nesie tento „hrdina“ v Hollého rovnomernej hre *Gel'o Sebechlebský* vychádza pravdepodobne z nárečového apelatíva (gelo, ge'lo, gäl'o) – zaznamenaného v Slovníku slovenského jazyka (1959, I, A–K) a v Slovníku slovenských nárečí (1994, I, A–K) – „kopírujúceho“ paradigmu domácej formy slovenských mužských mien (Mišo, Jano Ďuro). Podoba „Gel“ navodzuje skôr predstavu „cudzinca“ a je teda v istom rozpore s Tablicovým zámerom uviesť (prostredníctvom Chrastinových veršov) na scénu domáci „taubmannovský“ protipól. I keď ide o zdanlivo drobný detail, je to (podobne ako pri prepise maďarských a nemeckých priezvisk) detail s dosť závažným dosahom, preto odporúčam jeho riešenie na zváženie.

Vo všestranne náročnej práci s primeraným množstvom neľahko overiteľných reálií sa nevyhnutne vyskytli niektoré menšie nepresnosti či nedopatrenia, ktoré majú základ zväčša v drobnom prehliadnutí, resp. vo formulačnom „lapsus linguae“. Aspoň výberovo pripomeniem pre potreby vydania dva príklady. Viacnásobne citovaná Riznerova *Bibliografía písomníctva slovenského...* (1929 – 1934) je pravidelne uvádzaná (vrátane zoznamu použitej literatúry) v nenáležitej podobe *Bibliografía...* Na s. 52 autorka navyše tvrdí, že uvedená bibliografía bola „sestavená v l. 1929 – 1934“. Ide zrejme o štylistické nedopatrenie (v uvedených rokoch bolo Riznerovo bibliografické dielo iba *vydané*, čoho sa už autor /1849–1913/ nedožil).

V súvislosti s príležitostnými oslavnými básňami Augustína Doležala a Bohuslava Tablica na habsburský panovnícky rod sa na s. 144 nachádza formulácia, že „obě skladby byly proneseny během *mše* jako její součást“ (kurzíva G. G.). Pretože v obidvoch prípadoch nepochybne išlo o evanjelické bohoslužby, termín *mše* je nenáležitý (mimovoľne navodzuje zavádzajúcu predstavu katolíckeho duchovného prostredia).

Uvedené drobné nedopatrenia nijako nenarušujú vedecky korektnú úroveň dizertačnej práce, ktorá predstavuje koncepčne i metodologicky ^(pravekultúrny) dôležitý príspevok k diferencovanejšiemu a subtílnejšiemu poznaniu relevantných javov „slovensko-českých lingvoliterárnych a kultúrnych vzťahů“ – a predovšetkým k spresnenému vymedzeniu historických začiatkov formovania slovenskej editológie (i textológie).

Odporúčam prácu na obhajobu a navrhujem, aby po úspešnom obhájení bola autorke udelená vedecká hodnosť „PhD“.

Mgr. Gizela Gáfríková, CSc.